

DOI 10.51558/2490-3647.2024.9.2.1083

UDK 316.356.2:159.947.5

Primljeno: 20. 03. 2024.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

**Sanja Živanović, Ranka Perućica, Bojana Vuković,
Slađana Čalasan, Bojana Mastilo**

ULOGA RODITELJA I NJIHOVE PROCJENE PODSTICANJA ASPEKATA RAZVOJA DJECE RANOG UZRASTA

Porodica je primarna ljudska zajednica u kojoj svaki pojedinac stvara svoja prva iskustva, prvi agens socijalizacije koji ima značajnu ulogu u formiranju i podsticanju holističke mreže aspekata dječijeg razvoja. Cilj ovog istraživanja je bio ispitati roditeljske procjene o podsticanju aspekata razvoja njihove djece. Uzorak čini 79 roditelja djece uzrasta od tri do šest godina i ima karakteristike namjernog i prigodnog uzorka. U radu je korištena metoda teorijske analize i metoda empirijskog neeksperimentalnog istraživanja, a od tehnika korišteno je anketiranje i skaliranje. Rezultati pokazuju da postoje statistički značajne razlike u procjenama podsticanja različitih aspekata dječijeg razvoja u zavisnosti od pola roditelja, zaposlenosti roditelja, stručne sprema očeva, stila roditeljstva kao i samoiskaza u kakvoj je porodici roditelj odrastao. Razlike nisu registrovane kada su u pitanju varijable godine roditelja i stručna sprema majke. Pedagoške implikacije se ogledaju u ukazivanju na sociodemografska obilježja koja mogu uticati na stimulisanje dječijeg razvoja, u preporukama i smjernicama za aktere vaspitno-obrazovne prakse koji rade na saradnji sa roditeljima, te sam savjetodavni doprinos sa pedagoškog aspekta u pogledu porodične stimulacije za kvalitetan razvoj djeteta.

Ključne riječi: aspekti razvoja; porodica; rani rast i razvoj; stimulacija

UVOD

Vaspitanje je društvena pojava i uvijek je društveno uslovljena. Način življenja u 21. vijeku ostavlja roditeljima malo vremena za bavljenje djecom jer se očekuju polivalentne uloge na profesionalnom planu sa jedne strane, a sa druge adekvatna vaspitna funkcija u porodici shodna savremenim shvatanjima razvoja djeteta. Cjeloživotno učenje kao potreba društva znanja neophodna je i u profesionalnim ulogama ali i u bračnoj i roditeljskoj ulozi.

Dijete u porodici provodi najviše vremena i doživljava najveći broj razvojnih promjena i vaspitnih uticaja (Ilić 2013). Ono što se formira u ranom djetinjstvu predstavlja bazu ili temelj za sve što dolazi poslije (Živanović i Vladičić 2022). Porodica je primarna ljudska zajednica, polifunkcionalna jer zadovoljava potrebe svojih članova, sopstvene i društvene ciljeve (Ilić 2013), ali se njene dominirajuće funkcije često i suprotstavljaju jedna drugoj (npr. ekonomska i vaspitna). Marija Montessori isticala je kako nije dovoljno samo da odrasli budu uzor i model. Pored tog uzora koji služi kao podsticaj neophodan je i trud, napor koji sâmo dijete ulaže. „Da bi dete postalo pijanista, nije dovoljno puko oponašanje nekoga ko već svira. Ono mora beskonačno dugo da vežba kako bi se njegovi prsti pripremili i stekli neophodnu spretnost“ (Montessori 2013: 214). Stoga je neophodno podržavati dječije aktivnosti, biti posrednik u njima i podstaći mnogobrojne akcije, a roditelji su ti koji stvaraju mogućnosti za holistički razvoj. Na osnovu iskustva i podsticajnih aktivnosti u sopstvenom okruženju nastaje prirodni, spontani proces učenja u kojem je djetetu potrebno pomoći djetetu da „upija“ (Montessori 2013).

Ljudsko biće rađa se bez sposobnosti govora i komunikacije, bez kulture i morala. U kasnijem razvoju različiti izazovi ometaju njegov socijalni život. Živeći sa drugim ljudima, uči se živjeti i djelovati u društvu s ciljem da postane socijalno razvijena ličnost. Kao agens socijalizacije, porodica ima primarnu ulogu u formiranju djetetove ličnosti (Selimović i Karić 2011). S obzirom na to da je porodica prva društvena sredina u koju dijete dolazi, dužnost joj je da stimuliše rast i razvoj djeteta.

Rano učenje ostavlja nekad ‘neizbrisiv pečat’ na razvoj individue. To učenje je izrazito trajno, djelimično i teško promjenljivo. Zato vaspitanju predškolske djece treba prići pravovremeno, intencionalno i organizovano. Na značaj ranog učenja ljudi su odavno ukazivali. Poznata je narodna poslovice: „Drvo se savija dok je mlado“. Kamenov (2002) ističe da, ukoliko se moždani neuroni ne izgrade u ranom djetinjstvu, postoji pretpostavka da će proći nešto slično kao mišićna atrofija. U tom pogledu predškolski period je važan za stimulisanje cjelokupnog razvoja.

Porodica je neizostavan element svakodnevnog života djeteta i vaspitanje je glavna obaveza roditelja. Pored promjena karaktera porodice u novim ekonomskim i demografskim uslovima, izmjenjene su i njene funkcije pa se dijete shvata kao specifično, posebno biće kome se treba posvetiti posebna pažnja u različitim aspektima (Kamenov 2006).

Geni "slušaju" i kao odgovor na unutrašnje i vanjsko okruženje tijela stvaraju različite strukture i funkcije. To je poput gradnje kuće, gdje je potrebno izgraditi jake temelje kako bi se mogla podići funkcionalna građevina. Sve navedeno implicira da postoje prilike za djelovanje na razvoj djece i da je jednostranost bilo kog uticaja isključena.

DIJALEKTIČKO JEDINSTVO FAKTORA RAZVOJA DJECE RANOG UZRASTA

Predstavnici dva konceptualna modela u objašnjenju psihičke ontogeneze označeni su kao organizmičari (maturacionisti) i mehanističari (empiristi). Prvi, kao pokretače psihičkog razvoja vide unutrašnje činioce endogene prirode. Drugi, daju primat egzogenoj prirodi i spoljašnjim faktorima. Oba pristupa posmatraju organizam u interakciji sa sredinom, uz razliku smjera, odnosno da li idu od organizma, ili ka organizmu (Matejić Đuričić 2010). Mi posebno akcentujemo komplementaran odnos između endogene i egzogene prirode, jer postoji potencijal koji ide od samog organizma (npr. razvoj mišića) i potencijal koji ide ka organizmu (uticaj roditelja, pravilna ishrana, ohrabrivanje, baci-donesi loptu). Naslijeđene osobine su samo mogućnosti koje se postepeno razvijaju pomoću vaspitanja (Branković i Ilić 2003). Pored unutrašnjih i vanjskih faktora (pod kojima podrazumijevamo i vaspitanje, porodicu i društvenu sredinu) odlučujuća je i akcija pojedinca. Ako su stvoreni adekvatni uslovi i podsticaji, rezultat aktivnosti vaspitanika je zagarantovan. Dakle, možemo zaključiti da je za aktivnost vaspitanika od ključnog značaja, iako su svi faktori u međusobnoj povezanosti. Samo biološka baza zajedno sa stečenom može da urodi najboljim plodovima: „Studije o razvoju dece koja su odrasla u ekstremno teškoj socijalnoj izolaciji pokazuju da dete ne razvija uspravan hod čime se dokazuje da se bez minimalnih sredinskih uslova genotip ne može fenotipski ispoljiti“ (Matejić Đuričić 2010). Pojednostavimo analogijom, naime, sjeme kivija ima isti potencijal prije sadnje, ali se neće dobiti isti plod na primorju i na planinskom području, odnosno nisu pruženi isti uslovi za razvoj potencijala.

Čovjek je u toku evolucije ostao bez instinkata i njihove unutrašnje transmisije tako da se mora oslanjati na ono što se stiče spoljašnjim transmisijama (Pijaže 1967, prema Kamenov 2002). Pojedini autori ističu da Pijažeovu teoriju razvoja u najmanjoj mjeri pogađa kritika samog organizmičkog (maturacionističkog) stanovišta (Matejić Đuričić 2010). U vezi s tim opravdano je zapitati se zašto je to tako? Uz postojanje prirodnog plana razvoja, Pijažeova teorija uzima u obzir interakcionizam, odnosno interakciju organizma i sredine. Djetetu su potrebne informacije iz sredine i ono ih prima samo ukoliko je u stanju da ih razumije. Međutim, postavljaju se pitanja: ko može pružiti adekvatno stimulativno okruženje djetetu? Na koji način? Pomoću čega? To bi trebao da bude vaspitni plan razvoja. Bez obzira na relativnu nerazvijenost i nespretnost, kod djeteta su uvijek prisutne spontane akcije izazvane unutrašnjom prirodnom motivacijom za aktivnostima. Tu spontanu aktivnost i unutrašnju motivaciju potrebno je podržati uticajima iz okoline što implicira da su u razvoju djeteta važne zajedničke aktivnosti djeteta i odraslog. Svaka funkcija u kulturnom razvoju djeteta prvo se javila na socijalnom, a zatim na psihološkom planu, odnosno prvo kao interpsihološka kategorija a zatim kao intrapsihološka kategorija (Vigotski 1960, prema Kamenov 2002). Sve to ukazuje na značaj vaspitanja i kvalitetne stimulacije sa kojom dijete stupa u dodir, zadovoljava potrebu za iskustvom, a istovremeno ga i bogati. Period od rođenja do polaska u školu je doba najburnijeg rasta i razvoja kada se funkcionalno razvijaju sva osnovna tkiva i organi, odvija se proces mijelinizacije nerava i uspostavljaju uslovi za višu nervnu djelatnost, masa mozga kao i tijela se uvećava, a pored kvantitativnih svojstava karakterišu ga i kvalitativna (Kamenov 2002). Mogli bismo reći da se radi o integrisanim uticajima kvantitativnih i kvalitativnih svojstava ličnosti. Ima autora koji ističu da promjene na planu ponašanja zahtijevaju strukturalni rast (organski rast) i funkcionalni rast (učenje) (Matejić Đuričić 2010). U kontekstu pojma učenja, možemo govoriti i o podsticajima u socijalnoj interakciji sa odraslima (roditeljima, starateljima, vaspitačima i sl.).

ULOGA RODITELJA I ODRASLIH U PODSTICANJU DJEČIJEG RAZVOJA

Jedna od temeljnih kompetencija onih koji se bave vaspitanjem jeste posjedovanje nužnih pedagoških i psiholoških znanja o djeci te vještina potrebnih za vaspitanje djece primjerenih njihovoj dobi i sposobnostima. Međutim, kako je porodica sredina u kojoj dijete provodi najveći dio svoga vremena i roditelji trebaju biti usmjereni na

stalno sticanje novih i proširivanje postojećih znanja, vještina i stavova u vezi s djecom, vaspitanjem i humanim vrijednostima. Profesionalce u vrtićima niko ne može zamijeniti u pogledu kompetencija, ali sve više postaje nužno i aktivno podržavanje roditelja i izgradnja njihovih kompetencija (Travar i Spasojević 2018).

Materijalni svijet je djetetu nužno posredovan od strane odraslih, ali pri tome nije važna količina i bogatstvo objekata već način na koji ih odrasli unose u svijet djeteta (Matejić Đuričić 2010). Ne moramo nužno imati skupu didaktičku igračku poznate marke da bismo sa djetetom radili, npr. klasifikaciju. Za to nam mogu poslužiti predmeti koje svakodnevno koristimo u domaćinstvu poput kantica, poklopaca, štipaljki i sl.

Roditelji trebaju biti svjesni da se u vaspitanju djece radi o složenim i razovrsnim zadacima, koji ne podrazumijevaju samo brigu za fizičko-zdravstveni razvoj, već i o intelektualnom, moralnom, emocionalnom, socijalnom i radnom vaspitanju. Vaspitni zadatak odnosi se na izlaženje u susret dječijim potrebama i stimulaciju fizičkog, socijalnog, emocionalnog i sazajnog razvoja djeteta, a dijete stupa u interakcije sa odraslima čitavom lepezom različitih potreba koje ne može samostalno da zadovolji (Matejić Đuričić 2010). Ako su zadovoljeni osnovni egzistencijalni uslovi, moguće je da nisu zadovoljene potrebe djeteta i vaspitna podsticanja emocionalnog, kognitivnog i socijalnog razvoja (Giesecke 1993).

Optimalna sredina za dijete podrazumijeva bogate izvore senzorne motoričke i socio-emocionalne stimulacije sadržane u organizaciji prostora, ali najviše u organizaciji stalnih i trajnih interakcija sa odraslima, pri čemu je manje značajna količina i bogatstvo objekata, a više značajan način sticanja iskustva djeteta (Matejić Đurić 2010). Izvore za podsticanje mreže aspekata razvoja možemo pronaći i u neposrednom okruženju. Pošto je igra dominantna metoda sticanja iskustva u predškolskom uzrastu, najbolji načini učenja su upravo kroz igru, jer kako ističe Spasojević (2013) ona je dobrovoljna, slobodna i dinamična, a povezana sa neposrednim okruženjem može biti od krucijalnog značaja za holistički razvoj djeteta. Igra kao dominantna metoda je značajna i za socijalni razvoj ali i za opažanje, pamćenje, mišljenje i druge psihičke funkcije (Čokorilo i Čokorilo 2010). Djetetu je potrebno opažanje u konkretnim situacijama i neposrednoj djelatnosti jer je čulnost značajna osobina malog djeteta (Kamenov 2002). Provodeći vrijeme u porodičnom okruženju i sa članovima porodice dijete svakodnevno stiče bogato perceptivno iskustvo. Iz tog razloga neophodno je stimulisati perceptivna iskustva kako bi ona dobila nove oblike. Izgraditi osnove različitih aspekata razvoja djece znači stvoriti uslove za uspješno uključivanje u vaspitno-obrazovni proces (Kovačević 2017).

Intelektualno osposobljavanje predstavlja cjelovito pedagoško djelovanje na vaspitanika i usmjeravanje na usvajanje osnovnih znanja o čovjeku, prirodi i društvu i razvoj intelektualnih sposobnosti: analitičkog, logičkog i kritičkog mišljenja (Mikanović 2016). U *Programu predškolskog vaspitanja Republike Srpske* (2007), kao i inoviranoj verziji (2022), akcentuje se da odrasli imaju obavezu kod svake djevojčice ili dječaka razvijati specifične sposobnosti, i to prema teoriji multiple inteligencije (Stojaković 2000). U tom smislu i roditelji mogu u porodičnom okruženju podsticati razvoj intelektualnog vaspitanja predškolskog djeteta. Ciljevi intelektualnog razvoja usmjereni su ka podsticanju prirodne radoznalosti djeteta, sazrijevanju senzorno-motoričke inteligencije kao prvog signalnog sistema, razvoj sazajnih interesovanja, sposobnosti posmatranja i razumijevanja pojava, njihovog upoređivanja, opisivanja, klasifikovanja, eksperimentisanja, dokazivanja (Spasojević, Pribišev Beleslin i Nikolić 2007).

Motorna aktivnost je mišićna radnja pri kojoj se tijelo kreće u prostoru, a potreba za različitim vidovima fizičke aktivnosti spada u osnovne ljudske potrebe koja je naročito izražena u djetinjstvu. Oko treće godine motorika je dostigla znatan stepen razvoja, a značaj je višestruk: stvaranje samopouzdanja, nezavisnost, izvor je zabave i igre, utiče na socijalizaciju, zdravstvena vrijednost i jačanje organizma (Kamenov 2002). Kako je igra prirodna aktivnost djeteta, i razvoj bilo kog aspekta moguće je usaglasiti sa igrom.

Fizička vježba promovise zdravlje kardiovaskularnog sistema i stimuliše procese koji dovode do novih neuronskih veza i povećanog protoka krvi u mozgu koji poboljšavaju pamćenje i raspoloženje (National Scientific Council on the Developing Child 2020). Branković i Ilić (2010) naglašavaju da se fizičkim aktivnostima ostvaruje sveukupna briga za zdravlje, podstiču se biološki procesi rasta i razvoja, stiču se osnovne motoričke sposobnosti, brzina, snaga i izdržljivost, razvija smisao za lijepo kroz tjelesne pokrete, utiče na moralno oblikovanje ličnosti i ostvaruje fizička zabava i razonoda. Socio-emocionalni razvoj djeteta roditelji mogu podržati svakodnevno uključivanjem djece u zaduženja i u rad. Koliko je važno da dijete progovori, toliko je važno podsticati dalji razvoj govora i komunikacije uopšte. Govor se nalazi u najužem jedinstvu sa razvojem mišljenja, zato razvijati govor znači ujedno razvijati intelektualnu sposobnost (Pregrad 1980), ali i socio-emocionalni razvoj.

METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Cilj i zadaci istraživanja

Cilj ovog istraživanja je bio ispitati roditeljske procjene o podsticanju aspekata razvoja njihove djece (uzrasta od 3 do 6 godina). Na osnovu postavljenog cilja proizilazi nekoliko istraživačkih zadataka i to: 1) Ispitati roditeljske procjene o podsticanju aspekata razvoja djece u zavisnosti od pola roditelja; 2) Ispitati roditeljske procjene o podsticanju aspekata razvoja djece u zavisnosti od toga u kakvoj je porodici roditelj odrastao; 3) Ispitati roditeljske procjene o podsticanju aspekata razvoja djece u zavisnosti od stila roditeljstva; 4) Ispitati roditeljske procjene o podsticanju aspekata razvoja djece u zavisnosti od stručne spreme roditelja; 5) Ispitati roditeljske procjene o podsticanju aspekata razvoja djece u zavisnosti od zaposlenosti roditelja; 6) Ispitati roditeljske procjene o podsticanju aspekata razvoja djece u zavisnosti od godina roditelja.

Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

Shodno naučno-istraživačkim metodama te postavljenim zadacima istraživanja u radu je korištena metoda teorijske analize i metoda empirijskog neeksperimentalnog istraživanja. Od tehnika korištena je tehnika anketiranja i skaliranja. Strukturu instrumenta (konstruisan za potrebe istraživanja) čini anketni upitnik za prikupljanje podataka o sociodemografskim karakteristikama i skala procjene sa šest subskala (primjer ajtema subskale intelektualni aspekt: *U svakodnevnim aktivnostima upoređujemo šta je duže a šta kraće; Pokazujem djetetu šta je tanko a šta je debelo; Razgovaramo o sličnostima među životinjama*; primjer ajtema za subskalu fizički aspekt: *Dopustim djetetu da preskoči prikladnu prepreku; Dopuštam i insistiram da se dijete kreće po kamenju i pijesku*; primjer ajtema za subskalu radni aspekt: *Zajedno sa djetetom bacam đubre u kontejner; Insistiram da dijete učestvuje u rasporemanju doma*; primjer ajtema za subskalu moralni aspekt: *Insistiram da dijete dijeli igračke/slatkiše sa drugima; Kada nešto pogriješim i sam/a kažem izvini*; primjer ajtema za subskalu higijensko-zdravstveni aspekt: *Insistiram da dijete pere zube poslije jela; Zajedno sa djetetom provjetravam prostoriju*; primjer ajtema za subskalu estetski aspekt: *Izražavamo se crtežom; Zajedno sa djetetom plešem uz muziku*). Roditelji su imali zadatak da na petostepenoj skali Likertovog tipa procijene u kojoj mjeri podstiču razvoj djeteta (od 1 – nikada do 5 – uvijek). Dobijene

vrijednosti Smirnov-Kolmogorovljevog testa za sve subskale pokazuju da naše distribucije odstupaju od normalne te su u skladu sa tim korišteni neparametrijski testovi. Kronbah alfa za subskalu intelektualni aspekt iznosio je 0,93, za estetski 0,86, za fizički 0,90, zdravstveno-higijenski 0,92, radni 0,91 i moralni 0,94. Podaci su obrađeni u statističkom paketu SPSS 21.

Varijable i uzorak istraživanja

Kao zavisna varijabla u istraživanju tretirane su roditeljske procjene o podsticanju aspekata razvoja djece, dok status nezavisne varijable imaju: pol roditelja, godine roditelja, zaposlenost roditelja, stručna sprema roditelja, samoprocjena roditeljskog stila vaspitanja te porodična sredina u kojoj je roditelj odrastao. Uzorak istraživanja činilo je 79 roditelja djece uzrasta od 3 do 6 godina na području Opštine Foča.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

U prvom zadatku istraživanja pošli smo od pretpostavke da postoje razlike u roditeljskim procjenama podsticanja mreže aspekata razvoja u zavisnosti od njihovog pola. U Tabeli broj 1 prikazani su rezultati procjena s obzirom na pol ispitanika.

Tabela 1. Man-Vitnijev test razlika u procjenama roditelja u zavisnosti od pola

	Pol roditelja	N	Srednji rang	z	p
Estetski aspekt	muški	10	22,50	-2.602	0,009**
	ženski	69	42,54		
	ukupno	79			
Intelektualni aspekt	muški	10	28,60	-1.685	0,092
	ženski	69	41,65		
	ukupno	79			
Fizički aspekt	muški	10	25,30	-2.178	0,029*
	ženski	69	42,13		
	ukupno	79			
Zdravstveno-higijenski aspekt	muški	10	32,05	-1.187	0,235
	ženski	69	41,15		
	ukupno	79			
Radni aspekt	muški	10	29,50	-1.557	0,119
	ženski	69	41,52		
	ukupno	79			
Moralni aspekt	muški	10	27,80	-1.848	0,065
	ženski	69	41,77		
	ukupno	79			

*p < .05; ** p < .01

Razlika u roditeljskim procjenama podsticanja aspekata dječijeg razvoja s obzirom na pol roditelja značajna je kada je riječ o fizičkom i estetskom aspektu. Blizu nivoa značajnosti je i moralni aspekt. Dobijena razlika govori da roditelji ženskog pola, odnosno majke više podstiču navedene aspekte razvoja od očeva. Postavlja se pitanje da li razlog leži u rodnim ulogama te pretpostavci da je ženski pol, odnosno majke, više odgovoran za vaspitanje djece. Majke kao senzitivniji pol više podstiču estetski aspekt razvoja, zatim fizički kao roditelj koji više vremena provodi sa djetetom na svježem vazduhu, a blizu nivoa značajnosti je i moralni aspekt razvoja. Naime, potrebno je istaći da je u ovom uzorku ispitanika neujednačen uzorak po polu, pa dobijene podatke ne možemo u potpunosti generalizovati. Podaci jedne studije dobijeni direktnim posmatranjem interakcije roditelja i njihove djece, kao i audio

zapisom, pokazuju da iako roditelji dominiraju u interakcijama, mogu značajno uticati na interesovanje djeteta za sadržaj priče, orijentaciju ka slušanju, razumijevanje događaja, likova i okruženja, produblјivanje leksičkog znanja djeteta, kao i povezivanje razgovora sa sopstvenim iskustvom (Gavora i Krivankova 2021), a sve to govori o podsticanju intelektualnog aspekta vaspitanja i razvoja. Studija koja je ispitivala uopšteno stavove roditelja o ranom učenju (Travar i Spasojević 2018) pokazuje da nema statistički značajne razlike s obzirom na pol roditelja, mada prema srednjim vrijednostima očevi pokazuju veće povjerenje u mogućnosti ranog učenja. Jedna studija u Hrvatskoj pokazuje da su djeca predškolske dobi tokom epidemije Covid-19 vremenski najviše koristila medije i vrlo malo vremena provodila sa roditeljima u igri, na otvorenom i u motoričkim aktivnostima, što govori o njihovom fizičkom aspektu u tom vremenskom periodu (Bistrić 2020). Studija koja je ispitivala stavove roditelja o fizičkoj aktivnosti djece pokazuje da roditelji podstiču djecu na fizičku aktivnost prosječno četiri dana u sedmici, ali da nijedan dan djeca nisu aktivna ukupno 20-30 minuta. Registrovane su razlike ali u korist pola djeteta, ne i roditelja (Đorđić 2006). Takođe, jedno istraživanje ispituje razlike u procjenama roditelja djece o dječijoj uključenosti u porodične aktivnosti s obzirom na pol (Ljubetić, Reić Ercegovac i Draganja 2019). Nije registrovana značajna razlika, a uključenost u porodične aktivnosti se velikim djelom podudara sa radnim aspektom u našem istraživanju. Radi ekonomičnosti i preglednosti rada, kao i tabela, u nastavku ćemo ćemo u tabelama prikazivati samo statistički značajnu razliku.

Tabela 2. Man-Vitnijev test razlika u procjenama roditelja u zavisnosti od zaposlenosti roditelja

	Zaposlenost roditelja	N	Srednji rang	z	p
Fizički aspekt	oba roditelja zaposlena	59	36,96	-2.034	0,042*
	jedan roditelj zaposlen	20	48,98		
	ukupno	79			
Radni aspekt	oba roditelja zaposlena	59	36,42	-2.393	0,017*
	jedan roditelj zaposlen	20	50,55		
	ukupno	79			
Moralni aspekt	oba roditelja zaposlena	59	37,12	-1.969	0,049*
	jedan roditelj zaposlen	20	48,50		
	ukupno	79			

*p < .05; ** p < .01

Registrovana je značajna razlika u tri aspekta razvoja prikazana u Tabeli broj 2. U sva tri područja podsticanje je manje kada su i otac i majka zaposleni. Ukoliko je samo jedan roditelj zaposlen, podsticanje moralnog, fizičkog i radnog aspekta razvoja djece je veće. Dobijeni podaci mogu da impliciraju logički zaključak da su roditelji važni činioci u razvoju djeteta i da tzv. društvo znanja, emancipacija žena i mnoge druge društvene promjene mogu da utiču na mlade naraštaje. Rezultati indirektno govore i o jazu i suprostavljenosti zaštitno-ekonomske i vaspitne uloge roditelja u današnjem društvu. U našem istraživanju nismo dobili značajnu razliku u intelektualnom aspektu. Iako se ne može tvrditi da zaposlenost jednog roditelja sama po sebi označava ekonomski status porodice, rezultati jednog istraživanja pokazuju da slabe kognitivne sposobnosti pokazuju djeca koja odrastaju u slabijim ekonomskim uslovima, odnosno uslovima koji nisu stimulatивно okruženje. Finansijski status porodice imao je značajan uticaj na prepoznavanje i imenovanje pojmova (Jovanović, Smederevac i Tovilović 2009), a to nije ništa drugo do razvoj i podsticanje intelektualnog aspekta vaspitanja. Navedeni nalazi su u suprotnosti sa našim istraživačkim podacima.

Tabela 3. Kruskal-Volisov test razlika u procjenama roditelja u zavisnosti od samoiskaza u kakvoj je porodici roditelj odrastao

	Samoiskaz roditelja	N	Srednji rang	χ^2	Df	p
Fizički aspekt	Strogi roditelji / patrijahalni	42	45,73	5.974	2	0,050*
	Demokratski	33	34,26			
	Popustljivi / malo zahtjeva	4	27,25			
	Ukupno	79				

*p < .05; ** p < .01

Od svih pomenutih aspekata razvoja, ova varijabla se pokazala statistički značajna jedino kada je riječ o fizičkom aspektu razvoja. Roditelji odrasli u patrijahalnoj porodici procjenjuju da u svom roditeljstvu više podstiču fizički razvoj pa se postavlja pitanje da li se dominacija tradicionalnih shvatanja o zdravom i jakom tijelu prenosi sa generacije na generaciju?

Tabela 4. Man-Vitnijev test razlika roditeljskih procjena u zavisnosti od samoiskaza sopstvenog stila roditeljstva

	Vaspitni stil roditelja	N	Srednji rang	z	p
Intelektualni aspekt	strog / zahtjevan roditelj	67	42,60	-2.390	0,017*
	partner/demokratski	12	25,46		
	ukupno	79			
Zdravstveno-higijenski aspekt	strog / zahtjevan roditelj	67	43,72	-3.444	0,001**
	partner/demokratski	12	19,25		
	ukupno	79			
Radni aspekt	strog / zahtjevan roditelj	67	41,99	-1.834	0,067*
	partner/demokratski	12	28,88		
	ukupno	79			

*p < .05; ** p < .01

Na osnovu prikazanih rezultata u tabeli možemo zaključiti da roditelji koji se-be procjenjuju kao stroge i zahtjevne prema djetetu više podstiču intelektualni i

zdravstveno-higijenski aspekt razvoja, a blizu nivoa značajnosti je i radni aspekt. Naime, vrlo je zanimljivo da moralni aspekt razvoja nije pokazao statistički značajnu razliku, a razvijenost moralnih osobina rezultat je patrijahalnog, odnosno autokratskog stila vaspitanja (Ilić 2013). Napominje se i to da je u instrumentu bio ponuđen i popustljiv stil roditeljstva, međutim nismo imali nijednog takvog ispitanika koji je sebe označio popustljivim roditeljem, te statističku obradu sa tri kategorije ne bi imalo smisla raditi. U većini istraživanja koja se baziraju na samoprocjenama ili samoiskazu može postojati vjerovatnoća da će odgovori biti subjektivni, što ujedno smatramo jednim od nedostataka ovog istraživanja.

Tabela 5. Kruskal-Volisonov test razlika roditeljske procjene u zavisnosti od stručne sprema roditelja

	Stručna sprema oca	N	Srednji rang	χ^2	df	P
Radni aspekt	osnovna škola	2	1,50	6.224	2	0,045*
	srednja škola	43	42,43			
	viša ili fakultet	34	39,19			
	ukupno	79				
Zdravstveno-higijenski aspekt	osnovna škola	2	3,00	7.080	2	0,029*
	srednja škola	43	38,05			
	viša ili fakultet	34	44,65			
	ukupno	79				
Intelektualni aspekt	osnovna škola	2	2,50	5.512	2	0,064
	srednja škola	43	41,14			
	viša ili fakultet	34	40,76			
	ukupno	79				

* $p < .05$; ** $p < .01$

Statistički značajna razlika, s obzirom na stručnu spremu roditelja, registrovana je u zdravstveno-higijenskom i radnom aspektu. S obzirom na to da je intelektualni aspekt blizu nivoa značajnosti, prikazan je u tabeli. Naime, očevi sa srednjom stručnom spremom više podstiču radni i intelektualni aspekt razvoja i vaspitanja djece. Da li razlog može ležati u ličnom nezadovoljstvu roditelja njihovom stručnom spremom (obrazovni neuspjesi) pa kod svoje djece više podstiču radni i intelektualni aspekt razvoja? Sa druge strane imamo visoko obrazovne roditelje koji više podstiču aktivnosti vezane za brigu o zdravlju i higijenske navike. U drugim istraživanjima

(Travar i Spasojević 2018; Štironja Borić, Roščić, Sedmak, Šepčević i Keresteš 2011) varijabla stručne spreme se nije pokazala kao statistički značajna iako se nisu ispitivali pojedinačni aspekti već uopšteno stavovi roditelja ili pozitivno roditeljstvo. Za razliku od našeg istraživanja, radni aspektat i varijabla stručne spreme roditelja se nije pokazala značajna ni u drugim istraživanjima (Ljubetić, Reić Ercegovac i Draganja 2019; Golubović i Slavković 2018).

Kada je riječ o varijablama: godine roditelja i stručna sprema majke, nisu registrovane statistički značajne razlike, te ih nismo prikazivali tabelarno.

ZAKLJUČAK I PEDAGOŠKE IMPLIKACIJE

Na osnovu sprovedene teorijske, ali i empirijske studije, potvrđujemo zaključak da je porodica društvena zajednica koju karakteriše jedinstvo planskih i sponatnih uticaja na vaspitanje djeteta te da razvijenost aspekata razvoja djece ranog uzrasta u okviru porodičnog vaspitanja može zavisiti od određenih sociodemografskih obilježja roditelja. Kompleksnost faktora porodične sredine i njihova međuzavisnost može povoljno i nepovoljno da utiče na razvoj različitih aspekata razvoja djece. Takođe, rezultati mogu biti korisni vaspitačima predškolskih ustanova, pedagogima, defektolozima, psiholozima odnosno i ovo i slična istraživanja mogu da budu korisna vodilja vaspitačima tokom saradnje sa roditeljima i to u smjeru: savjetodavnog rada i adekvatnog savjetovanja roditelja bez obzira na stručnu spremu roditelja, obrazovanja roditelja u postavljanju jasnih granica i razgraničavanja stilova vaspitanja. Neophodan uslov za navedeno jeste osluškivanje sopstvene prakse i praćenje djece kako bi se moglo pristupiti savjetodavnom radu sa roditeljima. Prema dobijenim podacima našeg istraživanja majke i dalje ostaju zadužene za „podizanje“ djece i rani uticaj, međutim zaključak se ne može generalizovati, ali je svakako korisno apelovati na podršku i promociju aktivnije uloge oca u vaspitanju djece od najranijeg uzrasta. Da je prisustvo roditelja značajno u odrastanju govore i podaci da je podsticanje pojedinih aspekata razvoja veće ukoliko nisu zaposlena oba roditelja. S obzirom da nisu dobijene značajne razlike kod varijable u kakvoj porodici je roditelj odrastao, to mogu biti pohvalne činjenice iz razloga što i sami roditelji ne vaspitaju svoju djecu na isti način kao što su oni vaspitavani. Navedeni rezultat implicira da je proces vaspitanja u direktnoj vezi sa društvenim kretanjima. Međutim, vaspitni stil roditeljstva se pokazao kao značajna varijabla u podsticanju pojedinih aspekata razvoja djece. Rezultati govore da svi oni koji se na bilo koji način bave vaspitanjem djece moraju uzeti u obzir različita sociodemografska obilježja porodica, kao i znanja

i iskustva porodica te na taj način doprinijeti unapređivanju saradnje sa roditeljima, a sve u cilju kvalitetnijeg razvoja djeteta kao i kvalitetnijeg savjetodavnog rada sa roditeljima. Rezultati mogu poslužiti i kao osnova za kvalitativno i kvantitativno veća istraživanja, za potencijalne programe cjeloživotnog učenja i odgovornog roditeljstva u oblasti predškولstva te savjetodavni doprinos sa pedagoškog aspekta u pogledu porodične stimulacije za kvalitetan razvoj djeteta kao i unapređivanja različitih oblika partnerstva između porodice i predškolske ustanove. Sažimanjem ove teorijsko-empirijske studije dolazimo i do njenih nedostataka: prikupljene su procjene samo jednog roditelja, a roditelji se mogu nalaziti u različitim situacijama i imati različita poimanja podsticanja razvoja djece, zatim i samoprocjene roditelja uvijek sa sobom nose mogućnost subjektivnog iskaza, a i uzorak istraživanja je neujednačen. U tom smislu korisno bi bilo prikupiti i uporediti stavove vaspitača i roditelja ili koristiti druge metode i tehnike te prikupiti podatke direktno od djece o podsticanju aspekata njihovog razvoja od strane različitih aktera vaspitno-obrazovne djelatnosti.

LITERATURA

1. Bistrić, Marija (2020), "Načini provođenja slobodnoga vremena djece predškolske dobi prije i tijekom prvoga vala bolesti Covid-19 te procjena roditelja o utjecaju novonastale situacije na dijete", *Magistra Iadertina*, 15(2), 111-134.
2. Branković, Drago, Mile Ilić (2010), *Uvod u pedagogiju i didaktiku*, Comesgrafika, Banja Luka
3. Branković, Drago, Mile Ilić (2003), *Osnovi pedagogije*, Comesgrafika, Banja Luka
4. Čokorilo, Radovan, Nada Čokorilo (2010), "Vaspitanje kao faktor integralnog razvoja predškolskog djeteta", *Sport i zdravlje*, 5, 87-95.
5. Đorđić, Vesna (2006), "Roditelji i fizička aktivnost dece predškolskog i mlađeg školskog uzrasta", u: Gustav Bala (ur.), *Zbornik radova interdisciplinarne naučne konferencije sa međunarodnim učešćem: Antropološki status i fizička aktivnost dece i omladine*, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Novi Sad, 127-134.
6. Gavora, Peter, Nikola Křívánková (2021), "Promotion of early literacy, Parent-child interaction in joint book reading", *Pedagogicka orientace*, 31(4), 32-54.
7. Giesecke, Herman (1993), *Uvod u pedagogiju*, Eduka, Zagreb
8. Golubović, Špela, Sanela Slavković (2018), "Kako roditelji procjenjuju razvoj svoje djece", *Pons: Medicinski časopis*, 15(1), 13-20.

9. Ilić, Mile (2013), *Porodična pedagogija*, Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka
10. Jovanović, Veljko, Snežana Smederevac, Snežana Tovilović (2009), "Uticaj sredinskih činilaca na intelektualnu efikasnost dece predškolskog uzrasta", *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, 41 (2), 511-525.
11. Kamenov, Emil (2006), *Obrazovanje predškolske dece*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
12. Kamenov, Emil (2002), *Predškolska pedagogija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
13. Kovačević, Vesna (2017), "Uloga roditelja za pripremu djece za polazak u školu", *Naša škola*, 1-2, 129-146.
14. Ljubetić, Maja, Ina Reić Ercegovac, Ana Draganja (2019), "Razlike između odgojitelja i roditelja djece predškolske dobi u procjeni dječjih socio-emocionalnih kompetencija", *Odgojno-obrazovne teme*, 2(3-4), 187-206.
15. Matejić Đuričić, Zorica (2010), *Uvod u razvojnu psihologiju*, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd
16. Mikanović, Brane (2016), *Naučni razvoj pedagogije i područja vaspitanja*, Grafomark, Banja Luka
17. Montessori, Marija (2013), *Upijajući um*, DN Centar, Beograd
18. National Scientific Council on the Developing Child (2020), *Connecting the Brain to the Rest of the body: Early Childhood Development and Lifelong Health are Deeply Intertwined*, Center on the Developing child, Harvard University
19. Pregrad, Zlatko (1980), *Porodični odgoj*, Svjetlost, Sarajevo.
20. Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja (2022), Republički pedagoški zavod Republike Srpske, Banja Luka; <https://www.rpz-rs.org/277/rpz-rs/Za/predskolsko/obrazovanje/i/vaspitanje>
21. Selimović, Hazim, Esed Karić (2011), "Učenje djece predškolske dobi", *Metodički obzori*, 11(6), 145-160.
22. Stojaković, Petar (2000), *Kognitivni stilovi i stilovi učenja*, Filozofski fakultet, Banja Luka
23. Spasojević, Pero, Tamara Pribišev Beleslin, Staka Nikolić (2007), *Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Istočno Sarajevo
24. Štironja Borić, Ana, Sandra Roščić, Maja Sedmak, Anja Šepčević, Gordana Keresteš (2011), "Socialcontextual determinants of parental behaviour

of preschool children's mothers and fathers", *Croatian Journal of Education*, 13(3), 25-55.

25. Travar, Marica, Pero Spasojević (2018), "Stavovi roditelja predškolske djece o ranom učenju", *Zbornik Odsjeka za pedagogiju*, 27, 151-172.
26. Živanović, Sanja, Slađana Vladičić (2022), "Akciona istraživanja, put ka unapređenju prakse, angažovanosti i stvaralaštvu vaspitača", u: Slađana Vladičić, Gordana Simić (ur.), *Zbornik radova: Vrtić kao otvoreni sistem - iskustva i izazovi*, Udruženje vaspitača i stručnih saradnika RS, Bijeljina, 23-25.

THE ROLE OF PARENTS AND THEIR ASSESSMENTS IN ENCOURAGING ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF EARLY CHILDREN

Summary:

The family is the primary human community in which each individual creates his first experiences, the first agent of socialization that has a significant role in forming and encouraging a holistic network of aspects of child development. The aim of this research was to examine parents' assessments of encouraging aspects of their children's development. The sample consists of 79 parents of children aged three to six years and has the characteristics of a deliberate and opportunistic sample. The paper used the method of theoretical analysis and the method of empirical non-experimental research, and the techniques used were surveying and scaling. The results show that there are statistically significant differences in assessments of the encouragement of various aspects of child development depending on the gender of the parents, employment of the parents, vocational training of the fathers, parenting style, as well as the self-report of the family in which the parent grew up. Differences were not registered when it comes to the variables of parents' age and mother's education. Pedagogical implications are reflected in the indication of socio-demographic characteristics that can influence the stimulation of children's development, in recommendations and guidelines for the actors of educational practice who work on cooperation with parents, and the advisory contribution from the pedagogical aspect in terms of family stimulation for quality child development.

Keywords: aspects of development; early growth and development; family; stimulation

Adrese autorica
Authors' address

Sanja Živanović
Student III ciklusa studija u fazi
izrade doktorske disertacije na
Filozofskom fakultetu u Banja Luci
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Medicinski fakultet Foča
sanja.zivanovic@ues.rs.ba
sanja.zivanovic@student.ff.unibl.org

Ranka Perućica
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Medicinski fakultet Foča
ranka.perucica@ues.rs.ba

Bojana Vuković
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Medicinski fakultet Foča
bojana.vukovic@ues.rs.ba

Slađana Čalasan
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Medicinski fakultet Foča
sladjana.calasan@ues.rs.ba

Bojana Mastilo
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Medicinski fakultet Foča
bojana.mastilo@ues.rs.ba